

ЛЬВІВСЬКІ СВЯТКУВАННЯ СТОЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ
МИКОЛИ ЛИСЕНКА 1942 РОКУ

У статті простежується перебіг святкувань у Львові столітнього ювілею Миколи Лисенка, який відбувається 1942 року за часу німецької окупації. Джерельною базою статті стали українські газети «Львівські вісті», «Наші дні», «Краківські вісті», які, попри деталі, дають широкую панораму ювілейних святкувань. Попри огляд головних ювілейних заходів розглядається участь у святкуваннях визначних митців Львова (В.Барвінського, С.Литвиненка та ін.), родини композитора-ювіляра (сина Остапа та доньки Мар'яни), львівського радіо, а також греко-католицької церкви на чолі з А.Шептицьким. Цікавим, маловідомим і символічним фактом є відновлення під офіційною назвою музичної школи діяльності Вищого музичного інституту в рік Лисенкового ювілею. Незважаючи на проведення ювілею за тяжких умов окупації, святкування стали потужною національною маніфестацією, а також спричинилися до популяризації імені і музичної спадщини класика національної музичної культури.

Ключові слова: Микола Лисенко, ювілейна виставка, ювілейний комітет, крайовий конкурс хорів.

Відзначення ювілейних дат класиків літератури, мистецтва є не тільки виявом вшанування їх пам'яті, але й стимулом до популяризації їх творчості, а головне – тим чинником, довкола якого об'єднується вся національна культура, в яких би тяжких політичних умовах вона не знаходилася. Такими були ювілеї Миколи Лисенка, які чи не найбільше характеризувалися серед ювілеїв українських композиторів: неодноразово досліджувалося відзначення ювілею 35-літньої діяльності композитора в 1903 році, чимало написано і про вшанування 25-літньої річниці смерті композитора в 1937 році.

До таких відноситься і вшанування столітнього ювілею композитора, хоч за радянського часу перебіг цих святкувань зумисне замовчувався, а за часу української незалежності ще не висвітлювався з належною повнотою. Спеціальних наукових досліджень немає, розгляд обмежується лише принагідними згадками без деталізації. Зазвичай згадується тільки урочиста академія (чи «урочисте засідання мистецької громадськості») у Львівському оперному театрі, цикл радіопередач та проведення конкурсу хорів [16, 379; 31, 200].

Актуальність дослідження цієї події є багатомірна. Передовсім таке дослідження привносить чимало нового до окреслення діяльності тих митців, які були заангажовані в святкуваннях, причому не тільки маловідомих (наприклад, представників родини М.В.Лисенка – Остапа Миколайовича та Мар'яни Миколаївни), але й добре відомих (наприклад, В.Барвінського, діяльність якого у роки Другої світової війни характеризують дуже скупо); актуальність диктується також потребою об'єктивного і детального дослідження цієї події національного значення, адже ювілейному комітету вдалося в непростих умовах німецької окупації створити не просто свято вшанування ювілею М.Лисенка, а потужну маніфестацію національної культури; тому актуальною також є потреба систематизації з різних, в основному періодичних, джерел інформацій про перебіг святкування, оскільки в деталях вони іноді суттєво відрізняються. Виходячи із зазначеного, метою пропонованого дослідження є систематизація відомостей з періодичних джерел (газет «Львівські вісті», «Краківські вісті», «Наші дні») про перебіг ювілейних святкувань з простеженням участі у ювілеї як окремих музичних діячів, так і львівського радіо та греко-католицької церкви.

Ініціатива підготовки ювілейних заходів до сторіччя з дня народження М.Лисенка постала безпосередньо після відзначення Лисенкового ювілею 1937 року. Звіт сьомого засідання Ради СУПрому від 7 лютого 1938 р. інформує: «Союз Українських Журналістів і Письменників на Чу-

жині [СУЖП¹ – Я.Г.] звернувся до СУПроМу в справі за ініціювання приготовчих праць над відповідним святкуванням 100-ліття уродин М.Лисенка в 1942 р. Доручено секретареві Савицькому у відповіді на письмо С.У.Ж. і П. повідомити, що Рада справу ними порушену кладе собі як одну з найважливіших точок своєї дальшої діяльності» [34, 127].

Згодом для підготовки ювілейних заходів при Українському Центральному Комітеті було створено ювілейний комітет, очолений В.Барвінським. Комітет було поділено на декілька секцій. «Секція концертних імпрез» організувала святкову академію, а також уклала низку концертів, які мали відбуватися протягом всього ювілейного 1942 року. Завданням концертів, за матеріалами преси, було «всєбічно висвітлити і спопуляризувати всі ділянки творчості композитора» [26, 2].

Львівський оперний театр зобов'язувався здійснити постановку якоїсь з опер М.Лисенка – «Різдвяну ніч», «Ноктюрн», або «Утоплену» [26, 3]. Із запланованих опер тодішньому художньому керівникові та режисеру театру Володимирові Блавацькому вдалося поставити лише «Ноктюрн». Стаття В.Блавацького «Три роки «Львівського оперного театру» дає цікаве пояснення, чому так сталося: «Річ у тому, що театрові потрібен для вистави опери увесь музичний матеріал, фортепіанові витяги, оркестрові голоси і т.і. Підготувати цей матеріал було завданням і обов'язком наших музик. На жаль, всього того матеріалу ми ніяк не могли дістати від наших музик. Коли ми на засіданні лисенківського ювілейного комітету заявили готовність поставити в оперному театрі одну з опер Лисенка («Тараса Бульбу» заборонила німецька цензура), львівський музичний світ висловив бажання побачити на нашій сцені «Утоплену». Ювілейний комітет просив відомого композитора С.Людкевича зладити оркестрову партитуру, та, на жаль, ми ніколи її не одержали. Потім я вже сам почав старатися про матеріал до комічної опери Лисенка «Енеїда». Письменник Аркадій Любченко виправив лібретто опери, а музичний матеріал був майже готовий, та воєнні події перешкодили реалізації цього задуму. Але в ім'я об'єктивної правди треба сказати, що не провід «Львівського Оперного Театру» завинив, що в репертуарі не було ні одної української опери» [Цитую за: 33, 186]. Цікавою видається також ініціатива до ювілейних святкувань Концертного Бюро, про яку повідомляють «Львівські вісті»: «У Львові Концертне Бюро підготовляє концерт до ювілею М.Лисенка – монтаж опери «Утоплена» в концертному виконанні» [15, 4]. Однак чи зrealізовано було цей проект – періодичні джерела не інформують. Можливо, це концертне виконання «Утоплена» мало бути своєрідною компенсацією за неможливість здійснення постановки в оперному театрі.

Урочиста академія відбулася 22 березня 1942 року, і в її програмі прозвучали такі твори М.Лисенка: Увертюра до опери «Різдвяна ніч», «Веснянки» (виконав мішаний хор під керівництвом Е.Козака), хори «На прю» та «Гей не дивуйте» (виконував чоловічий хор «Сурма»), солоспіви «Рече та стогне» та «У гаю, гаю»² (виконував Дометій Йоха, концертмейстер – Василь Барвінський), фортепіанні твори – «Прелюдія» і «Скерцо» з «Української сюїти», «Баркарола» та II Українська рапсодія (виконав Роман Савицький), солоспіви «Смутної провесни» та «Садок вишневий» (виконала Марія Сабат-Свірська, концертмейстер – Василь Барвінський), кантата «Радуйся, ниво» у виконанні хору під керівництвом Е.Козака. За рецензією С.Людкевича, солоспіви у виконанні Д.Йохи «нагадали нам пам'ятні мистецькі кремації тих творів незабутніх Менцинського та Мишуги, хоча й відбігали не раз значно від тамтих у подробицях і нюансах виконання. П.Сабат-Свірська була на висоті завдання, виконуючи три ніжного, ліричного покрою пісні – вельми пригожі до її жанру, з мистецькою мірою в експресії. Фортепіанний супровід вів дискретно та високо по-мистецьки, справді в лисенківському дусі д-р В.Барвінський» [27, 3].

Після урочистої академії, впродовж ювілейного року було представлено низку тематичних монографічних програм, які репрезентували окремі жанри творчості композитора-ювіляра. До таких

¹ Союз Українських Журналістів і Письменників – професійна і культурно-освітня організація, заснована 1919 року у Відні. З 1925 року діяла у Празі і проіснувала до 1945 р. Організація інформувала закордонну пресу і міжнародні організації про становище України під польською і радянською окупацією. З ініціативи СУЖП постав 1921 р. Український вільний Університет у Відні.

² Такі твори подає публікована програма [20, 11]. За рецензією С.Людкевича на ту ж академію, Д.Йоха виконав солоспіви «Огні горять», Серенада Яреми з «Гайдамаків», «Угаю, гаю», «Мені однаков» [27, 3].

належить програма обробок народних пісень композитора, яку в залі «Українського літературно-мистецького клубу» 30 травня 1942 р. представили співак Деметій Йоха та концертмейстер Мар'яна Лисенко. Тут прозвучали такі обробки народних пісень: «Ой зійшла зоря», «Ой ти, місяцю-зоре», «Ой по горах сніги біліють», «Ой ішов я вулицею раз», «Ой і не стелися, хрещатий барвінку», «Гей хвалиться козак Швачка», «Ой ти, Гандзю милостива, чим ти брови намастила». Вступне слово про них промовив Василь Витвицький [29, 2].

А до тридцятиліття смерті монографічна програма солоспівів М.Лисенка прозвучала у виконанні Одарки Бандрівської та Мар'яни Лисенко [10, 4]. Було виконано солоспіви до слів Т.Шевченка («Садок вишневий», «Гомоніла Україна», «Доля», «Туман, туман долиною», «Якби зустрівся ми знову», «Стрічечка», «Закувала зозуленька», «Зоре моя вечірняя», «Плач Ярославни»), І.Франка («Розвійтеся з вітром», «Місяцю-князю»), Дніпрової Чайки («Хіба тільки рожам цвісти»), О.Олеся («Айстри»), С.Надсона («У сні мені марилось небо»), Г.Гайне («Всі люде, кохана, дурні»). У рецензії на цей концерт В.Барвінський визнає серйозність підходу співачки як щодо складання програми, так і щодо її опрацювання і виконання. Заслугою співачки критик вважає залучення до багатої за вибором програми рідко виконуваних зі сцени Лисенкових солоспівів (як «Плач Ярославни»). «Співачка – в якій в самих початкових піснях програми слідна була ще деяка голосова (що так скажу) здержаність, дедалі виявляла таку свободу вокального подання виконуваних творів, що це дало їй змогу вповні виявити усі свої такі багаті виразові засоби інтерпретації. Цей вечір може співачка сміло зачислити до найбільше вдачних своїх виступів. [...] Прекрасним музичним партнером Одарки Бандрівської була цим разом донька композитора Маріяна Лисенко [...]» [7, 3] – писав В.Барвінський.

До популяризації творчості українського класика чимало доклалося львівське радіо, яке провело протягом святкувань низку ювілейних трансляцій з виконанням Лисенкових творів кращими на той час галицькими музичними силами. Ще до офіційного початку святкувань, 11 березня з виконанням Лисенкових творів «Сюїта на теми українських народних пісень» та Друга українська рапсодія в радіоєфірі виступила піаністка Галя Левицька [36, 3]. 23 березня транслювався збірний концерт, вступне слово до якого промовив Василь Витвицький. У програму концерту увійшли: хор з опери «Утоплена» «Туман хвилями лягає» (виконав хор під орудою Е.Козака), солоспів «Гетьмани» та арія Андрія з опери «Тарас Бульба» у виконанні Василя Тисяка, 3 частини з «Української сюїти» у виконанні Галі Левицької, солоспіви «Місяцю-князю» та «Тихий сон» у виконанні Марії Сабат-Свірської¹. Концертмейстерами співакам виступили Мар'яна Лисенко та Євгенія Кирилович-Чапельська. У трансляції від 25 березня хор під керівництвом Е.Козака виконав дві Лисенкові кантати: «Б'ють пороги» та «Радуйся, ниво» [24, 3]. 27 березня транслювалася концертна постановка опери «Ноктюрн» [30, 3], де в головних ролях виступили: М.Сабат-Свірська (панна з трояндою), Софія Гавришук (Вакханка), Марія Німців (Цвіркун), Євгенія Ласовська (Цвіркун), Рута Темницька (Покоївка). Вокалісти виконували оперу в супроводі фортепіано, за яким акомпанувала їм Мар'яна Лисенко – ініціатор постановки і здійснення такої радіопередачі: «Головна заслуга успіху «Ноктюрну» – це праця концертмейстера Львівської Опери п. Мар'яни Лисенко, що не лише до деталей підготувала передачу, але й узяла на себе музичний провід і фортеп'яновий супровід передачі» [30, 3] – писали «Львівські вісті». У трансляції 22 квітня з інструментальними творами М.Лисенка виступили піаніст Роман Савицький та скрипаль Володимир Цісик з концертмейстером Мар'яною Лисенко [38, 5].

«Виставкова секція» займалася організацією виставки, присвяченої М.Лисенкові. Спеціально для святкувань загалом, а для цієї виставки зокрема, скульпторові Сергієві Литвиненку ювілейним комітетом було замовлено погруддя М.Лисенка. Допис з газети «Краківські вісті», описуючи творчу майстерню і працю скульптора того часу, згадує про це погруддя, яке ще тоді було «завинене в полотно»: «С.Литвиненко послуговується у цій праці світлинами, а також цінними вказівками доньки

¹ Така програма радіоєфіру 23 березня 1942 року подана у замітці [24, 3]. А в анонсі цього концерту, поданого в тій же газеті [37, 3], учасниками концерту задекларовані ще скрипалька Леся Деркач та піаніст Роман Савицький. У наступному номері тієї ж газети в анонсі цього радіоєфіру подані Галя Левицька (фортепіано), Василь Тисяк (тенор), а Л.Деркач і Р.Савицького нема [23, 5].

композитора п. Маріанни Лисенко» [14, 4]. Виготовлене погруддя прикрашало почергово окремі імпрези: зокрема, І.Приймова у рецензії на святкову академію згадує «гарно прибрану сцену, де серед багатой зелені і квітів красувався новий бюст Миколи Лисенка, виконаний спеціально на це свято артистом-різьбярем Сергієм Литвиненком» [32, 3]. Згодом дописи фіксують це погруддя на ювілейній виставці, де воно прикрашало перший зал «серед квітів і вишиваних рушників» [11, 3]. На думку працівників музею М.Лисенка у Києві, це погруддя – історично найперше погруддя композитора. Окрім того, воно є чи не єдиною пам'яткою святкувань, яка залишилася нині у Львові і прикрашає 54 аудиторію ЛНМА ім. М.Лисенка.

Львівська виставка 1942 року була не першою в Україні ювілейною виставкою композитора: схожу виставку було організовано у Києві 1927 року з нагоди 85-ліття з дня народження і 15-ліття з часу смерті М.Лисенка, і її задокументував окремо виданий каталог [17]. Мабуть, не без ініціативи Василя Барвінського 1942 року «Виставкова секція» Комітету контактувала із родиною М.Лисенка, зокрема з Остапом Миколайовичем і Мар'яною Миколаївною, які того року були депортовані з окупованого Києва до Львова. На шпальтах «Львівських відомостей» Остап Миколайович опублікував доволі розлогі спогади про батька [25]. Припускають, що Остап Миколайович і привіз до Львова основний масив матеріалів виставки 1927 року, який був у розпорядженні родини Лисенка і його експоновано на львівській виставці. Участь у підготовці і проведенні ювілейних торжеств родини композитора-ювіляра робила ці святкування ще більш значущими і вагомими.

Оформленням експозиції виставки, за повідомленнями преси, займався художник Анатолій Яблонський, а В.Витвицький у спогадах про В.Барвінського вважає, що для мистецького оформлення був задіяний Михайло Дмитерко. Величезний документальний матеріал виставки почав упорядковувати для експонування Зиновій Лисько, однак з часом справу довелося проводити Василеві Витвицькому: «Мені довелося привезти, поділити і розставити усі матеріали та остаточно оформити розкладену на одну велику залу і дві менші кімнати виставку. Зібралася тоді сила силенна експонатів, друкованих творів Лисенка, рукописів, листів, світлин, портретів, книжок, газетних статей та інших пам'яток. [...] У той час Василь Барвінський подав мені велику допомогу і в підготовчій праці, і в зібранні матеріалів з Музичного інституту та з його родинної збірки [...]» [8, 161], – писав у спогадах Василь Витвицький.

Відкриття ювілейної виставки відбулося 26 квітня, а її експонування тривало до 15 травня 1942 р. На цій урочистості допис фіксує серед високих гостей доньку ювіляра Мар'яну Лисенко, Голову Українського Центрального Комітету Костя Паньківського та фольклориста Філарета Колессу. Коротким вступним словом виставку відкрив Василь Витвицький, а опісля виступили зі спогадами піаніст Тарас Шухевич (про ювілей 1903 року у Львові), і Віктор Андрієвський (у дописі помилково він названий Василем – про приїзд до Полтави хору під керівництвом М.Лисенка та відзначення творчого ювілею у Полтаві 1903 року). «По промові голова Спілки Українських Музик, д-р Василь Барвінський перетяв ленту та приявні перейшли до виставкових залів, підписуючись у пам'ятковій книзі» [11, 3], – зазначає допис «Львівських вістей». «Коли 26 квітня на відкритті виставки у 100-ліття з дня народження Миколи Лисенка голова Ювілейного Комітету Василь Барвінський протяв стяжку, що ділила зібраних гостей від привітних кімнат Спілки Укр. Мистців – у нас було враження неначе б в ту хвилину дістали право забути за всю злобу дня і спокійно віддатися споглядальним та врочистим настроям, які викликало минуле, зв'язане з Ювілятом» [19, 10], – поетично описує відкриття виставки Галя Левицька.

Періодика досить детально розкриває експонати, представлені у кожному залі виставки. «У першій виставковій залі, прикрашеній бюстом Композитора роботи арт-різьбара С.Литвиненка, серед квітів і вишиваних рушників зібрані автографи творів Лисенка» [11, 3], серед яких: автографи солоспіву «Чого мені тяжко», кантати «Радуйся, ниво». Тут же було представлено видання Лисенкових творів: «Плач Ярославни», пам'яті М.Максимович (Київ, 1874), пісня «Ой зійшла зоря вечорова», цензурований примірник «Збірника українських пісень з дописом київської цензури про введення російського правопису». «Кілька габльоток [шаф, вітрин. – Я.Г.] заповнених великою кількістю фортепянових творів Лисенка в повній власній інструментації Композитора» [11, 3]. Серед авто-

графів, «під полтавським рушником» містився портрет М.Лисенка пензля Івана Труша. У своїй статті про виставку композитора Г.Левицька звертає увагу на автографи партитур опер – «Тараса Бульби», «Різдвяної ночі» та «Енеїди»: «Ці три партитури – надзвичайна цінність. Завдячуємо їх Митрополитові А.Шептицькому, який в 1937 р. купив цілу спадщину М.Лисенка у видавця Іздіковського в Варшаві» [19, 10]. Зауважена деталь дає підстави стверджувати, що свою лепту до організації виставки вніс і Митрополит Андрей.

Друга кімната була присвячена світлинам і листам М.Лисенка: «В окремій габльотці знімки членів рідні Композитора та визначних сучасників; окремо велика фотографія із Ювілею в 1903 році у Львові. Окреме місце займають листи Лисенка у фотографічних відбитках роботи Софрона Федєва, між ними оригінал листа Композитора, що починається словами: «Голові Музичного Товариства ім. М.Лисенка у Львові Високоповажаному Добродієві пану Володимирові Шухевичові», в якому Композитор дякує за названня Т-ва його іменем. Тут листи до Остапа Нижанківського, Філарета Колесси, Анатолія Вахнянина, Івана Франка, Олександра [помилка. Йдеться, мабуть, про Омеляна – Я.Г.] Партицького та інших. Окреме місце займає багата та, напевно, неповна література про Лисенка, газети, тощо» [11, 3].

Третя кімната була присвячена матеріалам з похорону та вшанування пам'яті М.Лисенка. «Тут на підвищенні коробка зі землею з могили Лисенка та китайка, якою вкрита була домовина. Побіч світлини з похорону, посмертні статті в різних часописах, між іншим у «Ділі» зі знімкою Покійного Композитора в домовині» [11, 3]. Тут же представлені були програмки концертів, де звучала музика М.Лисенка, грамофонні платівки з його творами, проекти декорацій опер. Лисенківська виставка стала одразу місцем паломництва української інтелігенції, через те не дивно, що в пресі не раз появлялися захоплені відгуки відвідувачів [18] із закликом побувати на виставці якнайширшим колам людей.

Організована до столітнього ювілею М.Лисенка виставка у Львові діяла довгий час як музей чи кабінет М.Лисенка при Львівській консерваторії. Повертаючись після закінчення війни до Києва, Остап Миколайович Лисенко забрав із собою всі нагромаджені на виставці експонати і 1947р. організував кімнату-музей М.Лисенка при Київській консерваторії. Перевезення зібраних експонатів до Києва негативно було сприйняте В.Барвінським. У листі до Остапа Миколайовича 17 лютого 1961 року В.Барвінський пише: «Признаю одверто, що я був дещо невдоволений, що цей музей чи кабінет Лисенка при Львівській консерваторії ім. М. Лисенка звідсіля передали у Київ, бо цей Кабінет по суті був навіть більш цінним по складі захованих у ньому матеріалів, чим в Києві – (у Львові були Лисенкові рукописи і др.)» [5, 194]. Згодом вони стали золотим фондом нинішнього музею композитора у Києві. В експозиції Київського музею М.Лисенка із експонатів виставки донині зберігаються портрет М.Лисенка пензля І.Труша, китайка, а також фотографії.

«Науково-видавнича секція» до Лисенкового ювілею видала дві монографії → «Микола Лисенко» В.Андрієвського та «Взаємини М.Лисенка з І.Франком» В.Витвицького. Книга «Микола Лисенко в соту річницю народження 1841-1942» полтавчанина родом, особисто знайомого з Миколою Віталійовичем, гостя львівських святкувань, члена полтавської громади, громадського діяча, педагога і публіциста Віктора Андрієвського (1885–?) була видана коштом і за дорученням ювілейного комітету і не без допомоги В.Барвінського, який постачав авторові літературу, а також висловлював деякі вказівки. У записці «Від автора» В.Андрієвський зазначив: «При складанні книжки я використав вказівки голови Комітету Вп. Пана директора В.Барвінського і Вп. Членів комітету: д-ра Філарета Колесси, д-ра В.Витвицького, д-ра С.Людкевича та д-ра З.Лиська. Рівно ж я широко використав літературу, передану мені Вп. Паном директором В.Барвінським та музичним Інститутом ім. М.Лисенка» [2, 5]. Книга ж В.Витвицького була рецензована невідомим автором на шпальтах газети «Львівські вісті». У рецензії, після короткого узагальненого перегляду змісту праці, автор пише: «Книжка, як це звичайно буває з книжками про великих людей, має не лиш вартість для спеціалістів, але й здобуде своєю темою собі й ширшого читача. В 100-ті роковини від дня народження великого композитора вона, побіч книжки проф. Віктора Андрієвського, є доказом пієтизму для Миколи Лисенка та відзначенням ювілею. Та вона теж є помітним вкладом у монографію взаємин між Украї-

ною та Галичиною в XIX столітті, монографію, якої справді дуже треба» [39, 3].

Науково-видавничою секцією планувалися також видання «Наукового збірника» музикологічних праць, «Листування Лисенка» з багатими коментарями д-ра Колесси, праця Ф.Штешка «Лисенко і Драгоманів», спогади Маріанни Лисенкової, проф. Т.Шухевича тощо» [26,2], готувалися також збірники творів М.Лисенка різних жанрів – хорів, фортепіанні та солоспіви. Однак здійснити ці видавничі плани не вдалося. Попри те ювілей Лисенка став нагодою для публікації в галицькій пресі низки спогадів і матеріалів про композитора. Так, газета «Краківські вісті» опублікувала три публікації про творчість М.Лисенка Євгена Цегельського [41; 42; 43] окремо розділ «Смерть і похорон Миколи Лисенка» з книги В.Андрієвського [3], спогади опублікували також Володимир Дорошенко [12] та Іван Зілінський [13]. Газета «Наші дні», окрім регулярних повідомлень про перебіг святкування, опублікувала інтерв'ю Антоніни Струтинської з Мар'яною Лисенко, де донька композитора поділилася спогадами про батька [35]; Галя Левицька у публікації «Перша рапсодія Лисенка» розповіла історію свого виконання і осмислення Лисенкового твору [21]; В.Витвицький помістив у газеті розвідку «Оперна творчість М.Лисенка» [9].

Окремою видавничою пам'яткою цих святкувань став «Альманах першого краевого конкурсу хорів у Галичині (У сторіччя народин Миколи Лисенка)» [1], матеріал якого було зібрано Є.Цегельським, а мистецьке оформлення видання здійснив Святослав Гординський. Альманах містить дві поезії (вірші «Миколі Лисенкові» («Вився жайворонок, вився...» – С.1) без підпису автора та «Ода пісні» Р.Купчинського), а також хронікальний матеріал: «Наша думка, наша пісня...» Б.Гошовського (С.7–8), «Перший Краєвий Конкурс Українських Хорів у Галичині» (С.13-16), «Фестиваль Української пісні» (С.17–29) та світлини учасників конкурсу (С.35–62).

Для організації цього унікального в історії українського мистецтва хорового конкурсу Львівським Інститутом Народної творчості під керівництвом і за ініціативою отця Северина Сапруна (старшого) було пророблено грандіозну організаційну роботу по влаштуванню хорового конкурсу. Конкурс було розбито на кілька етапів: 10–31 травня мали відбутися «повітові» конкурси, 5-15 червня – окружні, а 31 липня – 1 серпня у Львові відбувався фінальний тур. Були детально обговорені питання репертуару, і для забезпечення цього силами Інститут видано 7 випусків нот з 20 хоровими творами М.Лисенка¹. Крім індивідуального репертуару хорів, обов'язковими творами фінальної частини конкурсу були хори М.Лисенка «Ой діброво, темний гаю», «Ой гай, мати», «Час додому, час».

«Альманах...» перераховує склад журі конкурсу: Кость Паньківський (голова Львівського Відділу УЦК), о. Северин Сапрус, др. Євген Цегельський, проф. Михайло Михалевич, проф. Євген Козак, Зенон Попіль (усі п'ятеро від Інституту Народної творчості), проф. Тарас Шухевич (заступник голови Спілки праці Українських музик) др. Василь Барвінський (директор музичної школи), Лев Туркевич (диригент опери), др. Станіслав Людкевич, др. Зиновій Лисько, проф. Микола Колесса, проф. Роман Любинецький, проф. Йосип Москвичів (останні п'ятеро – професори музичної школи), проф. Ярослав Витошинський, др. Михайло Волошин, проф. Роман Прокопович (диригенти), Григорій Лужницький (від спілки Українських Письменників) і Антін Малюца (від Спілки Українських Образотворчих Митців) [1, 28]. Хорові колективи оцінювалися у кількох номінаціях – повітові хори (хори містечок і сіл) і репрезентаційні (чи великоміські) хори.

Фінальна частина конкурсу проходила 31 липня – 1 серпня у Львівському оперному театрі, сцену якого прикрашав «великих розмірів портрет композитора роботи проф. М.Михалевича» [1, 16]. Окремо відзначалися диригенти. Так із диригентів репрезентаційних хорів було відзначено диригента станіславського хору «Думка» Миколу Колессу. Зі словом на церемонії нагородження переможців 2 серпня 1942 року виступив Василь Барвінський, «закликаючи хористів до дальшої праці над плеканням українського хорового мистецтва» [1, 31].

¹ Джерело цієї інформації [1, 14]. З 1942 року нам відомо 8 видань, здійснених Інститутом Народної творчості: це Лисенкові обробки народних пісень «Ой пушу я кониченька», «Гей не дивуйте», «Ой бре море, бре», «Ой що ж», «Ой гай, мати», «Та нема гірш нікому», «Жучерява Катерина», «На вгороді калинонька», «Стелися барвінку», «Пряля», а також гімн «Боже великий, єдиний». Львівське «Українське видавництво» видало у серії «Твори Миколи Лисенка 1842-1942» два твори: «Та туман яром» та «Максим козак».

Хоровому конкурсу В.Барвінський присвятив дві розгорнуті статті у тогочасній періодиці. Перша з них – «Краєвий конкурс хорів і фестиваль української пісні» – досить великого обсягу і витримана в більш емоційних тонах. Даючи оцінку події, автор пише: «На всякий випадок ми пережили те «щось», чого нам так бракувало в сьогоднішніх воєнних днях, позбавлених якихось шляхотніших, тонших поривів людської душі. Ми пережили, так сказати б, і віру в той невмирущий потенціал простого люду, його душі, так влучно відмічений в словах самого Миколи Лисенка, в якого пошану відбулося це свято: «Вчіться на грубій сорочці, на дьогтьових чоботях, там бо душа Божа єсть!». У цих словах, в які я би бажав влити хоч частину моїх вражень і почувань, я хотів би бути якнайбільше віддаленим від пози музичного референта, від тягару «членства» журі, в склад якого я входив» [6, 3]. На думку В.Барвінського, поза загальною красою, ефектним зовнішнім оформленням фестивалю «його значіння широким кругом заторкує наше майбутнє, воно висуває перед нами різномірні проблеми не тільки суто мистецького, але й організаційного характеру та порядку» [6, 3]. Автор із задоволенням відзначає, що «в загальному село, а далі й деякі містечка виявили напричуд високий рівень музичної інтелігенції і культури, так що великоміський ансамбль міг би цього позаздрити», що деякі хори на високому виконавському рівні представили невідомі і не виконувані навіть у містах твори. «На цьому місці мушу висловити тільки здивування і жаль, чому деякі хори, керуючись чи то можливостями більшого ефекту, чи іншими мотивами, призабули, що це свято таки в честь Лисенка і до переборщення позмінювали програму на самому фестивалі, виконуючи майже виключно не-Лисенківські твори» [6, 3], – пише В.Барвінський.

В іншій статті – «З віддалі часу» – В.Барвінський висловлюється про проведений конкурс уже з певної часової дистанції, хоч за проблематикою ця стаття є продовженням і розвитком ідей попередньої статті. Автор називає конкурс вдалим експериментом, який «виявив не тільки справжній стан нашої хорової справи під цю пору, але й її можливості та труднощі» [4, 8]. Експеримент цей, на думку критика, зобов'язує замислитися, як далі плекати хорову культуру у Галичині. Завдання своєї статті автор бачить в тому, що «хотів би кинути до цього питання декілька думок, які заініціювали б дискусію, що могла б виявити й недоліки дотеперішньої роботи, показати їхні причини, яка найшла б засоби побороти їх та визначила б шлях дальшої успішної праці» [4, 8–9]. Серед порушених критиком проблем – більша активність у конкурсі сільських порівняно з міськими хорів (через те автор докоряє ряду міст – Львову, Тернополю, Коломиї, Перемишлю за те, що не репрезентували на конкурсі своїх хорів), важливість проблеми існуючого хорового репертуару [4, 9]. Робота журі конкурсу, на думку В.Барвінського, не повинна закінчитися оголошенням переможців: «Врешті, члени журі, у відповідно зреорганізованому чи доповненому складі, повинні б створити яесь перманентне дорадне тіло, яке мало б тісний зв'язок з верстатами праці по містах і селах, мало б на ту працю вирішальний вплив, словом, держало б руку на живчику цієї справи» [4, 9].

Істотним моментом була участь у святкуваннях української церкви того часу. Зокрема вже вказувалося, що для Лисенківської виставки окремі рукописи композитора були надані Митрополитом Андрієм Шептицьким із закупленого ним 1937 року у В.Ідзіковського архіву М.Лисенка [19, 10]. По завершенні конкурсу хорів і перед процедурою нагородження 2 серпня 1942 року у львівській церкві Преображення відправлено Службу Божу «на інтенцію конкурсу хорів. Правила її о. др. Г.Костельник, о.др. В.Лаба і о.Ст.Козицький. Під час Богослуження співали хори з підгайців, «Думка» зі Станіслава, хори з Острова і підністриян» [1, 31]. За дописом «Краківських вістей», «хористи пішли також з поклоном на Святоюрську Гору, щоб скласти князеві церкви [Митрополитові Андрею Шептицькому – Я.Г.] побажання в 77-літні роковини Його народин, що саме припадали в цих днях. Хори відспівали три пісні. Митрополит дякував щирими словами та передав їм своє архіпастирське благословення» [22, 4]. Одна із світлин зафіксувала Митрополита серед хористів. У церкві Преображення у день смерті М.Лисенка було відправлено панахиду стараннями Центрального комітету за участю хору і духовенства [40, 13]. Проведення таких панахид поволі ставало традицією Лисенківських урочистостей в Галичині: зокрема, в ювілейний 1937 рік тут же панахиду відправляв о. Володимир Домет-Садовський [2, 59]. Обрання для традиції заупокійної відправи за М.Лисенком саме церкви Преображення мало свої історичні підстави: саме тут на другий день (6 грудня 1903

року) по прибутті до Львова на ювілейні святкування Микола Лисенко був присутній на Службі Божій і при виході з церкви учні гімназії влаштували композиторові тривалу овацію.

У музично-громадському житті Львова ювілей М.Лисенка наклався на знакову подію – відновлення діяльності Вищого музичного Інституту ім. М.Лисенка, який тепер перебрав назву «Державна музична школа з українською мовою навчання». Ця школа, директором якої став В.Барвінський, містилася у передвоєнному приміщенні інституту на вул. М.Шашкевича, 5 (за часу німецької окупації вулиця називалася Одеонштрассе) і набір до неї оголошено з 12 лютого. Список викладачів, наведений в дописах «Краківських вістей» [27, 4], вказує, що у цій школі як педагоги були задіяні майже всі учасники цих святкувань, а крім того, тут зібрані були провідні виконавські, композиторські, музикознавчі сили тодішнього музичного Львова: фортепіано (В.Барвінський, Т.Шухевич, Р.Савицький, Г.Левицька, Маріанна Лисенко, М.Байлова та ін.), скрипка (О.Москвичів, М.Лепкий, Ю.Крих, Р.Криштальський, Е.Козулькевич), віолончель (П.Пшеничка), духові інструменти (Пеленський, Загоринський, Баб'як), солоспів і опера (Р.Любинецький, І.Шмерикович-Приймова, О.Бандрівська, Д.Йоха), диригенти (М.Колесса), теоретичні предмети (В.Барвінський, С.Людкевич, З.Лисько, В.Витвицький, Б.Кудрик, С.Лукіянович, Р.Сімович та ін.). У факті відновлення діяльності ВМІ годі не побачити історичної символіки і знову ж паралелі з подіями 1903 року: як і тоді, поштовхом до діяльності інституту став ювілей М.Лисенка.

Отже, як показують наведені деталі, відзначення столітнього ювілею Миколи Лисенка у Львові у 1942 році стало тим чинником, який навіть в умовах воєнної окупації зумів об'єднати українську музичну культуру Сходу і Заходу України в потужну маніфестацію національного мистецтва. В цьому сенсі Лисенків ювілей 1942 року викликає чимало аналогій зі святкуванням 35-річчя творчої діяльності М.Лисенка, яке гучно відзначили у Львові за участю самого композитора. Не випадково у святкуваннях 1942 року брали участь чимало діячів, які пам'ятали ще ювілей року 1903 (як Т.Шухевич, В.Барвінський, В.Андрієвський) і, таким чином, було продовжено традицію таких святкувань, що сприяло підсиленню єдності національної культури. Тенденція єдності національної культури була посилена плідною співпрацею при проведенні святкувань митців сходу і заходу України (серед наддніпрянців – депортовані з Києва до Львова син та донька композитора, полтавчанин В.Андрієвський), об'єднанням довкола святкувань представників різних ділянок українського мистецтва і науки: образотворчого (С.Литвиненко), філологічного (присутність в журі хорового конкурсу представників від письменників), фольклору (свято української пісні і конкурс хорів), музикознавства (видані монографії В.Витвицького та В.Андрієвського). Символічним стало також і те, що як і в 1903 році під знаком Лисенкового ювілею було відкрито Вищий музичний інститут у Львові, так і під час ювілею 1942 р. відбулося відновлення роботи цього ж інституту, хоч і під іншою назвою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альманах першого краєвого конкурсу хорів у Галичині (У сторіччя народин Миколи Лисенка) – Львів–Краків, 1943.
2. Андрієвський В. Микола Лисенко. В соту річницю народження (1842-1942). – Львів: Українське видавництво, 1942.
3. Андрієвський В. Смерть і похорон Миколи Лисенка (у тридцяті роковини) // Краківські вісті. – 1942. – Ч.250. – 8.11. – С. 4-5.
4. Барвінський В. З віддалі часу // Наші дні. – 1942. – Ч.10. – С. 8-9.
5. Барвінський В. З музично-письменницької спадщини / Упоряд. В.Грабовський. – Дрогобич: Коло, 2004. – 255 с.
6. Барвінський В. Краєвий конкурс хорів і фестиваль української пісні // Краківські вісті. – 1942. – Ч.175. – 9.08. – С. 3.
7. Барвінський В. У 30-ліття смерті Миколи Лисенка. Вечір пісень М.Лисенка у виконанні Одарки Бандрівської (спів) і Маріяни Лисенко (фортепіан) // Львівські вісті. – 1942. – Ч.257. – 11.11. – С. 3.

8. Витвицький В. Василь Барвінський у моїх спогадах // Василь Барвінський у дослідженнях та матеріалах / Редактор-упорядник В.Грабовський. – Дрогобич: Посвіт, 2008. – С. 129-164.
9. Витвицький В. Оперна творчість М.Лисенка // Наші дні. – 1942. – Ч.5. – С. 2-3.
10. В 30-ліття смерті М.Лисенка // Краківські вісті. – 1942. – Ч.254. – 13.11. – С.4. – підписано: БЕН.
11. Врочисте відкриття Лисенківської вистави // Львівські вісті. – 1942. – Ч.91. – 28.04. – С. 3.
12. Дорошенко В. Як я їздив нелегально до Києва в листопаді 1912 р (Спогад до 30 роковин смерті М.Лисенка) // Краківські вісті. – 1942. – Ч.258. – 18.11. – С. 2-3; Ч.259. – 19.11. – С. 3-4.
13. Зілинський І. Пам'яті Миколи Лисенка (з приводу 30-річчя його смерті) // Краківські вісті. – Ч. 272. – 5.12. – С. 3; Ч.273. – 6.12. – С. 3-4.
14. З мистецького життя у Львові. З робітні С.Литвиненка // Краківські вісті. – 1942. – Ч.41. – 28.02. – С.4. – Без підп.
15. З праці Концертного Бюро // Львівські вісті. – 1942. – Ч.38. – 21.02. – С.4. – Підписано: Ол.
16. Історія української музики в шести томах. – Т.5: 1941-1958 рр. / Редкол. А.Муха (відпов ред.), Н.Костюк (відп. секр.) та ін. – Київ, 2004.
17. Каталог виставки, присвяченої Миколі Лисенкові з нагоди 85-річчя з дня його народження і 15-ліття з дня смерті (1842-1912-1927). – Київ: Українська академія наук, музей українських діячів науки та мистецтва. 1927.
18. Кудрик Б. На Лисенківську виставку! // Львівські вісті. – 1942. – Ч.99. – 7.05. – С. 3.
19. Левицька Г. Життя мистця і людини (Лисенківська виставка 26.04 до 15.05. 1942) // Наші дні. – 1942. – Ч. 7. – С. 10.
20. Левицька Г. Львів шанує пам'ять Великого композитора (концерт-академія в століття з дня народження // Наші дні. – 1942. – Ч. 6. – С. 11.
21. Левицька Г. Перша рапсодія Лисенка // Наші дні. – 1942. – Ч. 4. – С.8.
22. Лисенківські дні у Львові (репортаж) // Краківські вісті. – 1942. – Ч. 172. – С. 4. – підписано: Д.Г.
23. Лисенківський концерт у радіо // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 63. – 22-23.03. – С. 5.
24. Лисенківський концерт у радіо // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 66. – 24.03. – С. 3.
25. Лисенко О. Спогади про батька // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 63. – 22.03-23.03. – С. 3; Ч. 64. – 24.03. – С. 3; Ч. 65. – 25.03. – С. 3.
26. 100-літній ювілей М.Лисенка // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 47. – 4.03. – С. 2.
27. Людкевич С. Ювілей Миколи Лисенка у Львові. Святочні Академії в залі Оперного Театру // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 91. – 28.04. – С. 3.
28. Львівська музична школа // Краківські вісті. – 1942. – Ч. 44. – 4.03. – С. 4. – Підписано: Зет.
29. Мистецький Львів Миколі Лисенкові. Врочистий вечір в Українському Літературно-Мистецькому Клубі // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 119. – 2.06. – С. 2. – Підписано: Т.
30. «Ноктюрн» у радіо // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 69. – 29-30.03. – С. 3.
31. Паламарчук О. Львівський оперний театр у добу німецької окупації (1941-1944) // Musica Galiciana. – Т.VII. – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2003.
32. Приймova І. Святочна академія у століття народин Миколи Лисенка // Краківські вісті. – 1942. – Ч. 88. – 29.04. – С. 3.
33. Ревуцький В. В орбіті світового театру. – Київ–Харків–Нью-Йорк: Видавництво М.П.Коць, 1995.
34. Союз Українських Професійних музик у Львові: Матеріали і документи / Упоряд. В.Сивохп, Р.Стельмащук. – Львів: Сполом, Видавництво М.П. Коць, 1997.
35. Струтинська А. У Маріяни Лисенко // Наші дні. – 1942. – Ч. 3. – С. 3-4.
36. Українська програма в радіо // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 53. – 11.03. – С. 3.
37. Українська програма в радіо // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 62. – 21.03. – С. 3.
38. Українська радіопередача // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 84. – 19-20.04. – С. 5.
39. Франко та Лисенко // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 246. – 29.10. – С. 3.
40. Хроніка . У 30-ті роковини смерті Миколи Лисенка // Наші дні. – 1942. – Ч. 13. – С. 13.
41. Цегельський Є. Батько української музики // Краківські вісті. – 1942. – Ч. 65. – 28.03. – С. 3; Ч. 67. – 31.03. – С. 3.

42. Цегельський Є. Дмитро Ревуцький про Миколу Лисенка // Краківські вісті. – 1942. – Ч. 71. – 9.04. – С. 3; Ч. 72. – 10.04. – С. 3.
 43. Цегельський Є. Творчість Миколи Лисенка // Краківські вісті. – 1942. – Ч. 68. – 1.04. – С. 3.;

Yakym Horak

THE CELEBRATION OF MYKOLA LYSENKO'S 100 TH ANNIVERSARY IN LVIV 1942

In the article the celebration of Mykola Lysenko's 100th Anniversary is described. The celebration took place in Lviv in 1942 during German occupation. The source base for the article were Ukrainian newspapers «Lviv news», «our Days», «The Krakow News», which but the details generously describe the anniversary celebrations. Besides the general anniversary events, there are described the participation of prominent artists of Lviv (such as V.Barvinskij, S.Lytvynenko etc.), the composer's family (son Ostap and daughter Marjana), Lviv radio, as well as Greek-Catholic Church and its head A. Sheptytskyj. The restoration of the High Music Institute under an officially named of a Music school in year of Lysenko's anniversary is also an interesting, not well-known anniversary and even mystical fact. Even though organized in very hard times of occupation, the celebration was a powerful national manifestation. It also caused the popularization of the name and musical heredity of the national musical culture classic.

Key words: Mykola Lysenko, jubilee exhibition, jubilee committee, regional competition of choirs.

Ірина Бермес

**ХОРОВІ ОБРОБКИ СТАНІСЛАВА ЛЮДКЕВИЧА
(НА ПРИКЛАДІ ПІСНІ «РОЗВИВАЙСЯ ТИ, ДУБОЧКУ»)**

У статті висвітлюються прикмети музичної мови в обробці української народної пісні «Розвивайся ти, дубочку».

Ключові слова: обробка, народна пісня, композитор, музична форма.

2009 року громадськість України відзначатиме 130-річчя від дня народження видатного композитора, музикознавця, педагога, фольклориста, музично-громадського діяча Станіслава Пилиповича Людкевича. Про цю непересічну особистість написано чимало, ґрунтовно проаналізовано його творчість. Проте доробок митця, зокрема в царині обробки народної пісні, спонукає ще і ще раз «доторкнутися» до нього. Хорові обробки С.Людкевича – золотий фонд української музики. Вони також достатньо вивчені, втім жоден із дослідників не вдавався до розгляду особливостей опрацювання пісні «Розвивайся ти, дубочку». Це видалося актуальним і спонукало авторку до розбору обробки.

Мета статті: розкрити особливості виражальних засобів хорової обробки С.Людкевича «Розвивайся ти, дубочку».

Музична та наукова спадщини митця не раз ставали предметом розвідок українських музикознавців. Серед праць про творчість С.Людкевича, мабуть, до стрижневих треба віднести збірку статей «Творчість Станіслава Людкевича», присвячену 100-річчю від дня народження композитора, що побачила світ 1979 р. в Києві в упорядкуванні М.Загайкевич, відтак – зібрання статей із такою ж назвою вийшло друком у Львові 1995 р. Народним пісням в опрацюванні С.Людкевича присвячені статті музикознавців О.Мурзіної в першому збірнику, почасти Г.Бернацької («Поліфонія в хорових творах С.Людкевича») в другому, втім у них не приділено уваги пісні «Розвивайся ти, дубочку».

Два нариси про життя і творчість композитора були опрацьовані музикознавцями М.Загайкевич (1957) і С.Павлишин (1974). Розуміється, в них не було акцентовано увагу на хорові обробки, однак ці розвідки дають підґрунтя для осягнення світогляду і мистецьких ідей композитора.

Дискусія творчої особистості митця знайшла вичерпне віддзеркалення в двох томах наукових надбань С.Людкевича, що побачили світ завдяки старанням дружини композитора – музикознавця З.Штундер. Вона також є автором ґрунтовної монографії про життя і творчість С.Людкевича (видано першу частину), що допомагає збагнути феномен майстра. З.Штундер твердить, що «най-